

Zaak C-6/22

Samenvatting van het verzoek om een prejudiciële beslissing overeenkomstig artikel 98, lid 1, van het Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie

Datum van indiening:

4 januari 2022

Verwijzende rechter:

Sąd Rejonowy dla Warszawy-Woli w Warszawie (Polen)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

19 mei 2021

Verzoekende partij:

M.B.

U.B.

M.B.

Verwerende partij:

X. S.A.

Voorwerp van de procedure in het hoofdgeding

Vordering tot terugbetaling van bedragen betaald uit hoofde van de uitvoering van een overeenkomst voor een hypothecaire lening die was uitgedrukt in Poolse valuta maar gekoppeld was aan een vreemde valuta (CHF).

Voorwerp en rechtsgrondslag van de prejudiciële verwijzing

Uitlegging van het Unierecht, met name van artikel 3, lid 1, artikel 6, lid 1, artikel 7, artikel 8 bis, van richtlijn 93/13/EEG van de Raad; artikel 19, lid 3, onder b), VEU en artikel 267 VWEU.

Prejudiciële vragen

a) Is in het licht van het doel van richtlijn 93/13/EEG, namelijk consumenten beschermen tegen oneerlijke bedingen in overeenkomsten met een verkoper, de uitlegging gerechtvaardigd dat deze richtlijn, na nietigverklaring door de rechter van de overeenkomst met toepassing van de regels van die richtlijn, niet meer van toepassing is, en daarmee de bescherming van de consument eindigt, zodat de regels voor de afwikkeling voor de consument en de verkoper moeten worden gevonden in de bepalingen van het nationale verbintenissenrecht dat van toepassing is op de afwikkeling van de nietig verklaarde overeenkomst?

b) Indien de rechter vaststelt dat een bepaald beding in een overeenkomst oneerlijk is, de overeenkomst na schrapping van dit beding niet van kracht kan blijven en consensus van de partijen ontbreekt over de aanvulling van de ontstane leemte met bedingen die in overeenstemming zijn met hun wil, moet de rechter de overeenkomst dan, bij ontbreken van bepalingen van aanvullend recht [die rechtstreeks van toepassing zijn op de overeenkomst indien consensus tussen de partijen ontbreekt], in het licht van de artikelen 6 en 7 van richtlijn 93/13/EEG van de Raad van 5 april 1993 betreffende oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten, nietig verklaren op basis van de wil van de consument die vordert dat de rechter de overeenkomst nietig verklaart of moet de rechter buiten de omvang van het geding treden en ambtshalve de vermogenssituatie van de consument onderzoeken om na te gaan of nietigverklaring van de overeenkomst zou leiden tot voor hem bijzonder ongunstige gevolgen?

c) Kan artikel 6 van richtlijn 93/13 aldus worden uitgelegd dat de rechter, indien hij tot de conclusie komt dat nietigverklaring van een overeenkomst bijzonder ongunstig zou zijn voor de consument en partijen ondanks aansporing daartoe niet tot overeenstemming komen over de aanvulling van de overeenkomst, met het oog op het objectieve belang van de consument de leemte die na schrapping van de oneerlijke bedingen is ontstaan, aanvullen niet met bepalingen van nationaal recht die aanvullend zijn in de zin van het arrest van het Hof in zaak C-260/18 (dat wil zeggen die rechtstreeks van toepassing zijn op de leemte in de overeenkomst), maar met concrete bepalingen van nationaal recht die enkel overeenkomstig of naar analogie op de betrokken overeenkomst kunnen worden toegepast en die een regel van nationaal verbintenissenrecht weerspiegelen?

Aangevoerde bepalingen van Unierecht

Richtlijn 93/13/EEG van de Raad van 13 april 1993 betreffende oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten (hierna: „richtlijn 93/13”): overwegingen 6 en 13; artikel 1, lid 2, artikel 3, lid 1, artikel 6, lid 1, artikel 7, lid 1, en artikel 8 bis, lid 1.

Aangevoerde bepalingen van nationaal recht

Kodeks cywilny (burgerlijk wetboek) van 23 april 1964 (geconsolideerde tekst Dz. U. 2020, volgnr. 1740)

Artikel 5

Een recht kan niet worden gebruikt in strijd met het sociaal-economische doel ervan of met hetgeen in het maatschappelijk verkeer betaamt. Dergelijk handelen of nalaten door de rechthebbende wordt niet beschouwd als een uitoefening van een recht en geniet geen bescherming.

Artikel 56

Een rechtshandeling heeft niet alleen de daarin geformuleerde gevolgen maar tevens die welke voortvloeien uit de wet, uit hetgeen in het maatschappelijk verkeer betaamt en uit de gewoonte.

Artikel 58

1. Een rechtshandeling die in strijd is met de wet of bedoeld is om de wet te omzeilen, is nietig, tenzij een toepasselijke bepaling anders voorschrijft, met name dat de nietige bepalingen van de rechtshandeling worden vervangen door de relevante bepalingen van de wet.
2. Een rechtshandeling die in strijd is met hetgeen in het maatschappelijk verkeer betaamt, is nietig.
3. Indien de rechtshandeling slechts voor een deel door nietigheid wordt aangetast, blijft de handeling voor het overige van kracht, tenzij uit de omstandigheden blijkt dat de handeling zonder de nietig verklaarde bepalingen niet zou zijn verricht.

Artikel 385¹

1. Bedingen van een consumentenovereenkomst waarover niet afzonderlijk is onderhandeld, binden de consument niet indien zijn rechten en verplichtingen daarin worden vormgegeven op een wijze die in strijd is met de goede zeden en een grove schending van zijn belangen vormt (oneerlijke contractuele bedingen). Dat geldt niet voor de bepalingen over de voornaamste prestaties van de partijen, zoals de prijs of de vergoeding, indien deze ondubbelzinnig zijn geformuleerd.
2. Indien een beding van een overeenkomst de consument overeenkomstig lid 1 niet bindt, blijven partijen gebonden door de overeenkomst zonder dat beding.
3. Bedingen in een overeenkomst waarover niet afzonderlijk is onderhandeld, zijn die bedingen waarop de consument geen daadwerkelijke invloed had. Dat is met name het geval voor contractuele bedingen die zijn opgenomen in een modelovereenkomst die door een contractpartij aan een consument wordt aangeboden.

4. De bewijslast voor het feit dat afzonderlijk over een beding is onderhandeld, berust bij de partij die zich daarop beroept.

Artikel 405

Eenieder die zonder rechtsgrond ten koste van een ander een vermogensvoordeel heeft verkregen, is verplicht hem het voordeel in natura terug te geven en, indien dit niet mogelijk is, de waarde ervan te vergoeden.

Artikel 406

De verplichting een voordeel af te geven omvat niet enkel het rechtstreeks verworven voordeel maar alles wat in geval van vervreemding, verlies of beschadiging in ruil voor dat voordeel of als vergoeding van de schade is verworven.

Artikel 409

De verplichting een voordeel af te geven of de waarde ervan te vergoeden gaat teniet indien degene die het voordeel heeft verworven, dat zodanig heeft verbruikt of verloren dat hij niet langer verrijkt is, tenzij hij bij de vervreemding van het voordeel of het verbruik ervan een verplichting tot teruggave in aanmerking had moeten nemen.

Artikel 410

1. De bepalingen van de voorgaande artikelen zijn in het bijzonder van toepassing op onverschuldigde betalingen.

2. Een betaling is onverschuldigd indien degene die ze heeft verricht daartoe niet was gehouden of niet ten aanzien van de persoon aan wie is betaald, indien de oorzaak van de betaling is weggevallen of het beoogde doel van de betaling niet is bereikt, of indien de rechtshandeling op grond waarvan zij is verricht, nietig was en na de betaling niet geldig is geworden.

Wet van 17 november 1964 - Kodeks postępowania cywilnego (wetboek van burgerlijke rechtsvordering) (geconsolideerde tekst Dz. U. 2021, volgnr. 1805).

Artikelen 227 en 321

Ustawa Prawo bankowe (bankwet) van 29 augustus 1997 (Dz. U. 1997, nr. 140, volgnr. 939, zoals gewijzigd)

Artikel 69 (in de versie die van kracht was op het tijdstip van de sluiting van de overeenkomst)

1. Uit hoofde van een kredietovereenkomst verbindt de bank zich ertoe de kredietnemer gedurende de in de overeenkomst vastgestelde periode een voor een bepaald doel te gebruiken geldbedrag ter beschikking te stellen en verbindt de kredietnemer zich ertoe dit geldbedrag onder de in de overeenkomst vastgestelde voorwaarden te gebruiken, het bedrag van het krediet vermeerderd met rente terug te betalen op de vastgestelde aflossingsdata en een commissie over het verstrekte krediet te betalen.

2. Een kredietovereenkomst wordt schriftelijk gesloten en bevat met name de hiernavolgende gegevens:

- 1) de partijen bij de overeenkomst,
- 2) het bedrag en de valuta van het krediet;
- 3) het doel waarvoor het krediet is verstrekt,
- 4) de voorwaarden en termijnen voor de aflossing van het krediet,
- 5) de debetrente en de voorwaarden voor de wijziging daarvan,
- 6) de wijze waarop de aflossing van het krediet zeker wordt gesteld,
- 7) de reikwijdte van de bevoegdheden van de bank in verband met de controle van het gebruik en de aflossing van het krediet,
- 8) de data waarop de geldmiddelen ter beschikking van de kredietnemer worden gesteld en de wijze waarop dit geschiedt,
- 9) het bedrag van de commissie, indien de overeenkomst daarin voorziet,
- 10) de voorwaarden voor wijziging en beëindiging van de overeenkomst.

Korte beschrijving van de feiten en de procedure in het hoofdgeding

- 1 Op 4 juni 2007 hebben verzoekers, in hun hoedanigheid van consumenten, met de verwerende bank een hypothecaire lening voor de aankoop van een woning gesloten voor een bedrag van 339 881,92 Poolse zloty (PLN), die was gekoppeld aan de koers van een vreemde valuta (CHF). Het krediet, waarover een rente in rekening werd gebracht op basis van de LIBOR, moest worden afgelost in 360 maandelijkse termijnen; verzoekers lossen het af in Poolse valuta.
- 2 Krachtens de overeenkomst wordt het bedrag van de verbintenis van verzoekers bepaald als de tegenwaarde van het vereiste in CHF uitgedrukte bedrag. Het bedrag in de vreemde valuta vormde de basis voor de berekening van het schuldsaldo van de kredietnemer, de te betalen rente en de termijnen. De hoogte van de verbintenis werd vastgesteld als de tegenwaarde van het vereiste in CHF uitgedrukte bedrag na omrekening volgens de verkoopkoers van de valuta in de

koerstabel opgesteld door de bank. De valutakoers die de basis vormde voor de vaststelling van de termijnen is door de bank op onrechtmatige wijze bepaald, want de bank kon die eenzijdig formuleren, zodat zij eenzijdig de verbintenis van verzoekers kon vormgeven.

Voornaamste argumenten van partijen in het hoofdgeding

- 3 Verzoekers hebben hun vordering afgeleid uit de stelling dat de hypothecaire lening oneerlijke bedingen bevat, die partijen niet binden. Het door hen gevorderde bedrag was betaald zonder rechtsgrond, aangezien de bedingen van de overeenkomst over de vaststelling van de koers van de CHF oneerlijke bedingen zijn en dus zonder rechtsgevolg blijven. De overeenkomst kan dus in dat opzicht niet worden nagekomen, wat de conclusie rechtvaardigt dat het beding van de overeenkomst over de koppeling van het kredietbedrag ook nietig is. Het in de dagvaarding gevorderde bedrag is berekend alsof het krediet was verstrekt in Poolse valuta zonder koppeling, maar tegen de rentevoet voor een krediet gekoppeld aan de vreemde valuta. Verzoekers gaan ook akkoord met nietigverklaring van de overeenkomst door de nationale rechter.
- 4 Zij beschouwen § 9, lid 2, en § 10, lid 3, van de overeenkomst als oneerlijk. Deze bepalingen stonden de bank toe de koers van de gekoppelde valuta vrijelijk vast te stellen en bevatten geen enkele regel daarvoor, zodat de bank eenzijdig de verbintenis van verzoekers vaststelde. Indien deze bedingen oneerlijk worden verklaard, is het niet mogelijk de koers van de gekoppelde valuta vast te stellen. De bedingen over de koppeling van het krediet moeten dus uit de overeenkomst worden geschrapt en de schuld van verzoekers moet worden vastgesteld zonder de bedingen over de koppeling in aanmerking te nemen, zodat verzoekers gehouden zijn termijnen te betalen alsof het krediet in PLN luidde tegen de LIBOR als rentevoet.
- 5 Verzoekers hebben bovendien verklaard dat zij akkoord gaan met nietigverklaring van de overeenkomst door de rechter als voorwaarde voor toewijzing van de vordering.
- 6 Volgens verweerster past een dergelijke constructie van een krediet in PLN gekoppeld aan een vreemde valuta in de figuur van het bancaire krediet en vormt zij geen schending van artikel 69 van de bankwet. Wat betreft de door verzoekers gevorderde afwikkeling van de overeenkomst op basis van de rentevoet voor de gekoppelde valuta, maar alsof het krediet was verstrekt in Poolse valuta zonder koppeling, heeft verweerster aangevoerd dat een dergelijke regeling in strijd zou zijn met de wil van partijen en niet in overeenstemming met het recht. Verweerster heeft tevens gesteld dat de haar verweten oneerlijkheid van de bedingen van de overeenkomst betreffende de conversie van de valuta aan de hand van de koers die geldt bij de verwerende bank misplaatst was, aangezien de bank de marktkoersen toepast.

Korte uiteenzetting van de motivering van de verwijzing

De prejudiciële vragen strekken ertoe vast te stellen wat de juiste procedure is die de rechter moet volgen bij de toepassing van de bepalingen van richtlijn 93/13 en de bepalingen van Pools recht waarbij deze richtlijn in Pools recht is omgezet.

Het begrip kredietovereenkomst gekoppeld aan een andere valuta dan de Poolse is pas in 2011 in het Poolse recht opgekomen, samen met de vernieuwing van de ustawa Prawo bankowe (bankwet). Deze regeling was beperkt tot de invoering van een verplichting om in de overeenkomst gedetailleerde regels op te nemen voor de vaststelling van de wisselkoers van valuta's op basis waarvan het kredietbedrag en de termijnen van de hoofdsom en de rente worden berekend, en regels voor de omrekening in de uitbetalingsvaluta. Daarnaast moet de kredietnemer volgens de nieuwe bankwet de mogelijkheid hebben het krediet in de vreemde valuta terug te betalen. Het doel van de koppeling van het kredietbedrag aan een vreemde valuta was de toepassing van de rentevoet die hoort bij kredieten in de gekoppelde valuta, die aanmerkelijk lager was dan de rentevoet voor kredieten in de Poolse valuta. Anderzijds wordt daardoor het bedrag van de schuld afhankelijk van de op een bepaalde dag geldende valutakoers.

Wat betreft de eerste vraag berust het bij richtlijn 93/13 ingestelde beschermingsstelsel volgens vaste rechtspraak van het Hof op de veronderstelling dat de consument zich tegenover de verkoper in een zwakke onderhandelingspositie bevindt en over minder informatie beschikt dan de verkoper, wat ertoe leidt dat hij met de tevoren door de verkoper opgestelde voorwaarden instemt zonder op de inhoud daarvan invloed te kunnen uitoefenen (arresten in de zaken C-484/08 en C-70/17).

Het Hof heeft tevens verklaard dat met richtlijn 93/13 wordt beoogd de consument te beschermen en het evenwicht tussen de partijen te herstellen door als oneerlijk aangemerkte bedingen buiten toepassing te laten en tegelijkertijd de geldigheid van de overige bedingen van de betrokken overeenkomst in beginsel te behouden (arresten in de zaken C-96/16, C-94/17 en C-19/20).

Het Hof van Justitie van de Europese Unie heeft in zaak C-260/18 geoordeeld dat de voorschriften van de richtlijn niet tot doel hebben een kredietovereenkomst die oneerlijke bedingen bevat, nietig te verklaren maar enkel die mogelijkheid bieden. Indien de rechter van oordeel is dat omrekeningsbedingen oneerlijk zijn en de partijen van aanvang aan niet bonden, maar het aanvullen van de leemte noodzakelijk is om de overeenkomst volgens de bedoeling van partijen te behouden, dan kan de ontstane leemte in de overeenkomst worden aangevuld op zo'n manier dat het vonnis de consensus van partijen over de aanvulling van de inhoud van de overeenkomst bevat; indien een dergelijke consensus niet wordt bereikt, kan de leemte die is ontstaan nadat een deel van de overeenkomst oneerlijk is verklaard, worden aangevuld door de rechter met bepalingen van aanvullend recht met de in het vonnis aangegeven kenmerken, dat wil zeggen

bepalingen die rechtstreeks van toepassing zijn op dat type overeenkomst (daartoe vastgesteld door de nationale wetgever) als een andere regeling in de overeenkomst ontbreekt. Indien de overeenkomst niet op die manier wordt aangevuld, kan de nationale rechter de overeenkomst nietig verklaren.

Aangezien er in het Poolse recht geen bepalingen van aanvullend recht zijn die rechtstreeks kunnen worden toegepast om de leemte in de overeenkomst aan te vullen, zoals de verwijzende rechter uiteenzet, resteert nietigverklaring van de overeenkomst. In dat geval moeten de gevolgen van een dergelijke nietigverklaring worden gezocht in de bepalingen van nationaal recht. In het arrest in zaak C-349/18 heeft het Hof bij het onderzoek van een vervoersovereenkomst met een beroep op richtlijn 93/13 het standpunt ingenomen dat de gevolgen van een dergelijke nietig verklaarde rechtsverhouding niet vallen binnen de werkingssfeer van deze richtlijn, maar van het nationale recht.

De verwijzende rechter merkt in deze context op dat de voorschriften van het nationale verbintenissenrecht ertoe strekken de gelijke rechten tussen partijen te behouden. De gevolgen van een dergelijke nietig verklaarde overeenkomst worden naar nationaal recht beheerst door de bepalingen over de onverschuldigde betaling en strekken er niet toe gelijke verliezen voor beide partijen vast te stellen, met voorbijgaan aan de noodzaak een van de partijen – de consument – te beschermen.

De toepassing van voorschriften van nationaal recht maakt dat de afschrikkende werking van de richtlijn (artikel 7) wegvalt, aangezien de bepalingen van nationaal recht niet voorzien in sancties die de rechter kan opleggen in een zaak van een consument die zich beroept op de oneerlijkheid van bepaalde bedingen van de overeenkomst.

Wat betreft de **tweede vraag**: als de eerste vraag bevestigend wordt beantwoord, rijst de vraag naar de juiste procesvoering door de rechter op basis van richtlijn 93/13/EEG.

Het Hof heeft in de arresten in zaak C-70/17 en zaak C-269/19 geoordeeld dat de nietigverklaring van een overeenkomst tot gevolg heeft dat het gehele nog verschuldigde bedrag van de lening onmiddellijk opeisbaar wordt, hetgeen de financiële mogelijkheden van de consument zou kunnen overstijgen. Deze situatie kan zich voordoen als de consument geen of weinig spaargeld heeft en de gekochte onroerende zaak in waarde is gestegen.

In het arrest in zaak C-19/20 heeft het Hof geoordeeld dat de nietigverklaring van een overeenkomst niet kan afhangen van een uitdrukkelijke vordering in die zin van de consument, maar moet voortvloeien uit een objectieve toepassing door de nationale rechter van nationaalrechtelijke criteria. De geldende procedureregels in het Poolse recht schrijven voor dat de rechter moet oordelen binnen de omvang van de vorderingen van de verzoekende partij en de stellingen van de verwerende partij; zij bieden niet de mogelijkheid van een onderzoek door de rechter van

feiten die door geen van beide partijen zijn gesteld. De vraag die moet worden beantwoord is of de nationale rechter zich na belering van de consument over de gevolgen van de nietigverklaring van een overeenkomst moet baseren op de procedurele koers die voortvloeit uit de vorderingen van partijen en zich moet beperken tot het toewijzen van de geformuleerde bewijsverzoeken. De vraag is of de nationale rechter, voor de objectieve vaststelling of nietigverklaring van een overeenkomst de consument niet blootstelt aan bijzonder ongunstige gevolgen, zelf de vermogenssituatie van de consument kan vaststellen.

Wat betreft de **derde vraag**: indien de nationale rechter, rekening houdend met de criteria van artikel 3 en artikel 5 van richtlijn 93/13, vaststelt dat een beding in een overeenkomst tussen een consument en een ondernemer in het licht van de concrete omstandigheden van het betreffende geval niet voldoet aan de eisen van goede trouw, evenwicht en transparantie, zodat het een oneerlijk contractueel beding is dat van rechtswege nietig is, dan volgt uit artikel 6, lid 1, van de richtlijn dat de rechter die overeenkomst niet kan aanvullen door dat beding te wijzigen (arresten in de zaken C-618/10, C-26/13, C-70/17).

In het arrest in zaak C-125/18 heeft het Hof aanvaard dat indien de nationale rechter bevoegd was de inhoud van oneerlijke bedingen in een overeenkomst te herzien, de verwezenlijking van het in artikel 7 van richtlijn 93/13 bedoelde langetermijndoel in gevaar zou kunnen komen. Een dergelijke bevoegdheid zou ertoe bijdragen dat de voor verkopers afschrikkende werking die uitgaat van een loutere niet-toepassing van dergelijke oneerlijke bedingen ten aanzien van de consument wordt uitgeschakeld, aangezien deze verkopers in de verleiding zouden blijven om die bedingen te gebruiken in de wetenschap dat ook al mochten deze ongeldig worden verklaard, de overeenkomst niettemin voor zover noodzakelijk door de nationale rechter zou kunnen worden aangevuld en het belang van die verkopers dus gediend zou zijn.

In het arrest in zaak C-260/18 heeft het Hof verklaard dat een leemte in een overeenkomst die is ontstaan doordat bedingen van een overeenkomst oneerlijk zijn verklaard, bij wijze van uitzondering kan worden vervangen door bepalingen van aanvullend recht die de nationale wetgever voor die overeenkomsten heeft vastgesteld om het evenwicht van rechten en verplichtingen van de partijen bij die overeenkomst te bewaren; enkel dergelijke bepalingen profiteren van een vermoeden van eerlijkheid.

De verwijzende rechter merkt op dat dergelijke bepalingen, die rechtstreeks in een overeenkomst kunnen worden opgenomen, in de Poolse rechtsorde ontbreken.

In dat arrest heeft het Hof geoordeeld dat artikel 6 van richtlijn 93/13 zich ertegen verzet dat een dergelijke leemte in een overeenkomst wordt aangevuld op de enkele basis van algemene nationale voorschriften volgens welke de in een rechtshandeling tot uitdrukking gebrachte gevolgen worden aangevuld door de gevolgen die voortvloeien uit het billijkheidsbeginsel of uit de gangbare praktijken.

In zijn arrest van 25 november 2020, C-269/19, heeft het Hof verklaard dat wanneer de nationale rechter van oordeel is dat de betreffende overeenkomst volgens het overeenkomstenrecht na de schrapping van de oneerlijke bedingen in kwestie niet kan voortbestaan en wanneer er geen nationale bepaling van aanvullend recht is en voor zover de consument niet te kennen heeft gegeven de oneerlijke bedingen te willen handhaven en de nietigverklaring van de overeenkomst uiterst nadelige gevolgen voor hem zou hebben, het stelsel van consumentenbescherming van richtlijn 93/13 vereist dat de nationale rechter, teneinde het reële evenwicht tussen de wederzijdse rechten en verplichtingen van de partijen bij de overeenkomst te herstellen, met inachtneming van het volledige nationale recht, alle maatregelen neemt die noodzakelijk zijn om de consument te beschermen tegen de uiterst nadelige gevolgen die uit de nietigverklaring van de betrokken kredietovereenkomst zouden kunnen voortvloeien (punt 41).

De verwijzende rechter wendt zich tot het Hof met een vraag over de uitlegging van richtlijn 93/13 in een situatie waarin het niet mogelijk is beide doelen te verwezenlijken. Welke van de doelstellingen van de richtlijn is dan belangrijker: de bescherming van de consument, waaronder de bescherming voor de nadelige gevolgen van de nietigverklaring van een overeenkomst, of de afschrikkende werking voor de verkoper, dat wil zeggen een sanctie waardoor het onmogelijk wordt de overeenkomst aan te vullen met voorschriften van nationaal recht die niet aanvullend zijn in de betekenis die het Hof in het arrest in zaak C-260/18 aan die term heeft gegeven.